

Görsel Sanatlarda Kültürlerarası Etkileşim ve Melezlik

Benal DİKMEN*

Özet

Görsel sanatlarda, tarih öncesi dönemlerden beri kültürler arasında var olan ilişki ve etkileşimler, çağımızda, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, küreselleşme bağlamında, büyük bir ivme ve yoğunluk kazanmıştır.

Kültür kavramının farklı tanımları yapıla gelmiştir. Antropolojik anlamıyla, kültür, halk olarak adlandırılan bir insan topluluğunu birleştiren nitelikleri anlatır. Görsel sanatlar, bu anlamda, kültürün öğelerinden birisidir. Kültürün bir diğer anlamı ise, kültürlü olmak anlamında, kazanılmış olan belli bir bilgi birikimi kastedilerek, sınıflar arası sıradüzene işaret etmektedir.

Farklı kültürlerin sanat yapıtlarını yorumlarken gözetilen estetik değer yargılarının nitelikleri, farklı görüşlere neden olmuştur. Kimi çevreler, estetik değer yargılarının evrensel olduğunu, bütün insanların ortak estetik ve beğeni yargılarına sahip olduklarını öne sürmektedirler. Kimileri ise, kültürel görecelik ilkesinden yola çıkarak, kültürlerin sanat yapıtlarının, kendi kültürlerinin bağlamı içinde değerlendirilmesi gerektiği görüşüne inanmaktadır.

Kültürel melezlik kavramından, farklı kültürlerle ait özelliklerin birleşmiş bir anlatım içinde karışması anlaşılmaktadır. Melezlik; kültürel yayılma, kültürel türdeşleşme, kültürel benzeşim gibi kavramları da içeren geniş bir süreçler takımının sonucudur.

Görsel sanatlarda melezlik, geçmişte, bazı yerlerde ve belli özel dönemlerde kültürlerin karşılaşmalarıyla sınırlıyken, günümüzde gelişen teknolojiye ve küresel ekonomiye bağlı olarak, hemen hemen tüm dünyada, yoğun bir biçimde görülmektedir. Çağımızın kültürü kültürler arasıdır.

Anahtar Kelimeler: Görsel sanatlar, Kültür, Etkileşim, Melezlik.

Cultural interrelation and hybridity in visual arts

Abstract

Intercultural relations and interactions existing in the visual arts domain from prehistoric times on, have today acquired a great speed and density thanks to recent developments of the communication technologies.

Among multiple definitions of culture, the anthropologic one indicates the qualities which unify the members of a human community, called people. So, visual arts constitute a cultural element. Another sense of culture meaning some potential of knowledge, the same concept signifies order between classes.

Precepts serving the interpretation of art works from different cultures reveal different points of view on the universality of aesthetic value judgments. Some art circles pretend that these are universal, and all the human beings have the same aesthetic findings. However, some other ones think, that culture is relative; therefore we must valorize each artwork within the cultural context that has produced it.

* Öğr.Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, benaldikmen@gmail.com

Cultural hybridity means the mixing up particularities belonging to different cultures in a unified expression. It is the result of a wide range of processes such as cultural homogenization, cultural similarity etc.

While, in the past, hybridity in visual arts emerged in definite places and epochs where and when cultures met, today's technology and economy have changed this fact. Indeed, we witness visual arts' hybridity all over the world. The culture of our epoch is intercultural.

Key Words: Göktürk (Kök Türk), Kültigin (Köl Tigin), bird of prey, eagle. Umay, Huma

Giriş

Kültürlerarası iletişim ve etkileşim konusu tüm dünyada, çağımızın önemli bir izleğini oluşturmaktadır. Modern çağdan beri, teknolojinin gelişmesiyle bağlantılı olarak ulaşım ve iletişim araçlarının giderek gelişmesi, kültürler arasında doğrudan ve yoğun ilişkiler kurulmasını ve etkileşim oluşmasını sağlamıştır. Modern iletişim ve ulaşım araçlarından çok önce yerleşmiş olan görsel sanatlar da, önde gelen kültürel değerlerini yüzyıllardır var olan dil ve coğrafya sınırlarının ötesine taşımışlardır.

Görsel sanatlar, tarihcisi dönemlerden beri farklı kültürler arasında en eski ve etkili iletişim ve araçlarından biri ola gelmiştir ve uygarlıklar arasında yoğun bir etkileşime neden olmuştur. Kültürlerarası dil farklılıkları kültürlerin iletişim ve etkileşiminde sınırlayıcı bir etken olmasına karşın, görsel sanatlar farklı kültürler arasında düşüncelerin, duyguların, anlaşılabilmesi, kültürlerin büyük çeşitliliğinin yorumlanabilmesi için insanların önünde geniş bir olanak sağlamaktadır.

Kültür kavramı, düşünürlerin ve antropologların/insanbilimcilerin dilinde uzun süre boyunca uygarlıkla özdeşleştirilmiştir. Kültür, böylelikle, toplumun aktardığı ya da dolaylandırdığı insan yaşamının bütün öğelerini –maddi ya da tinsel olarak- bir araya getirmektedir. Kültür kavramı, alet ya da makine teknikleri kadar, konut türlerini, sanatları ve gelenekleri, inançları, evlilik kurallarını, alışverişleri, politik yapıları, özellikle de dili kapsamaktadır. Benzer biçimde, en temel biyolojik işlevler –beslenme, dinlenme, üreme gibi eylemlerle ilgili olanlar- insanda, her durumda kültürel bir görünüme bürünmektedir. Kültürler devingendir; hem uygulamalı, hem de yöntemeldir. Ayrıca, hiçbir kültür yalnızca tek bir kültürden oluşmamakta, birçok kültürü kapsamaktadır. Kültürler, sürekli değişim içinde ve melez yapılardır.

Kültürel karşılaşmaların içinde bulunduğu durum, bağlam ve yerlerdeki farklılıklar da melezleşmeyi etkilemektedir. Geçmişte, farklı kültürler arasında, ya da bir kültürden diğerine doğru gündeme gelen karşılaşmalar, 'ilişki bölgeleri' olarak adlandırılan bazı yerlerde ve belli özel dönemlerde çok daha fazla gündeme gelmekte ve sonuçta melezleşmelerin yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu yerler arasında, metropollerden, liman kentlerinden ve sınır bölgelerinden söz edilebilmektedir. Ayrıca, savaşlar, ticaret, göç ve modern öncesi toplumlardaki misyonerler, kaşifler, seyyahlar gibi küçük çaplı gezgin gruplar farklı kültürler arasında ilişki ve etkileşime neden olarak kültürel melezlik üzerinde rol oynamışlardır.

Farklı kültürlerin sanat yapıtları hakkında değerlendirme yapılırken başvurulan estetik ve beğeni yargılarının özellikleri düşünce ayrılıklarına neden olmuştur. Bazı araştırmacılar, bu yargıların evrensel olduğunu, tüm insanların ortak beğeni yargılarına sahip olduklarını öne sürmüşlerdir. Diğer bazı araştırmacılar ise, kültürel görecelik olarak adlandırılan bir bakış açısına sahiptirler ve her toplumun bir bütün oluşturduğuna ve o bütünün içindeki sanat yapıtlarının aynı kültürün bağlamı içinde bir anlam taşıdıklarına inanmaktadırlar.

Melezlik, kültürler arasındaki ilişkilerin sonucunda dünyanın farklı yerlerindeki kültürlerin birbirine karışması olarak tanımlanmaktadır. Çağımızda, bu olgu, sıklıkla küreselleşme olgusu ile ilişkili görülmektedir. Bunun nedeni ise, küreselleşme sürecinin getirdiği, kültürler arası git-tikçe yoğunlaşan iletişimin, kültürle yer arasındaki bağın çözülmesiyle birlikte, yerinden çıkarılmış bu kültürel pratiklerin birbirine karışarak yeni, karmaşık, melez kültür biçimleri ürettiğine işaret etmesidir.

Küresel, ulusal, bölgesel ve yerelin bu örtüşme, karışma ve asimilasyonu/ özümlemesi çok kültürlülüğün, kültürler arasılığın ve melez kültürlerin yeni biçimlerine neden olmuştur. Bugün dünya çapına yayılan, geleneksel kültürler ile yan yana bulunan ve onlara karışan kültürün yeni biçimleri evrimleşmektedir.

Bazı çevreler, bu gelişmeleri evrensel demokratik kültür ile nitelenen bir dünya topluluğunun gelişeceğini umarak olumlu görmektedir. Diğer bazı çevrelerse, bu gelişmeye, kimliklerin yok olmasına neden olabileceği düşüncesiyle, kültürel farklılıkların bireyselliğini sürdürmek için gerekli olduğuna inandıklarından, daha kuşkulu bakmaktadırlar. Eleştirilerin yöneldiği kültürel türdeşleşme etkileri arasında yerel dillerin yol olması, yerel geleneklerin yitirilmesi, yerel değerlere saldırılması ve yerel ekonomik süreçlerin kesintilere uğraması sayılabilir. Ayrıca, sanayileşmiş kültürün küresel düzeyde yayılmasına karşın sürüp giden türdeşleşmeye gösterilen yerel dirençleri ele alan araştırmalar da yapılmaktadır.

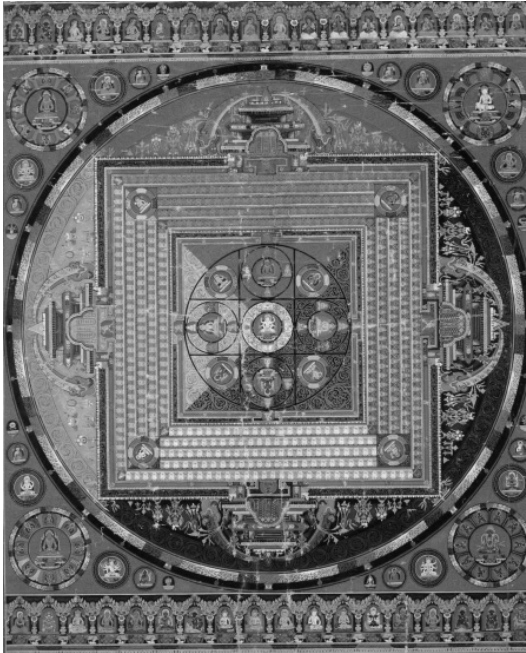
Çağımızda, sanat ile kültür arasındaki ilişki küresel ekonomik bağlamda yaşanmaktadır. Sanat artık yerel sınırlar içinde değildir, çünkü görsel sanatlar çeşitli biçimler altında ihraç edilebilmektedirler. Kültürlerarası çağımızın kültürü olmuştur.

Bu çalışma, farklı kültürler arasında çağımızda giderek yoğunlaşan kültürel etkileşim ve melezlik olgularını, görsel sanatlar bağlamında irdeleyerek günümüzden ve geçmişten alınan örneklerle de konuyu açıklamaya çalışmayı amaçlamaktadır.

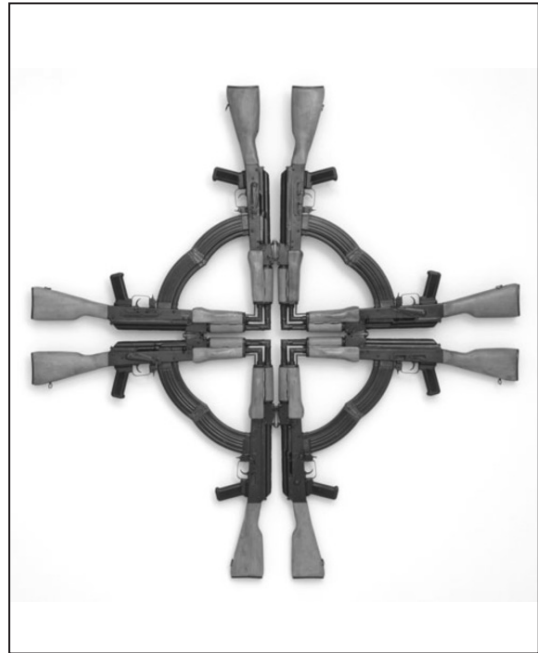
1. Kültürlerarası İletişim ve Etkileşim Bağlamında Görsel Sanatlar

Görsel sanatlar, tarihöncesi dönemlerden beri kültürlerarasında en etkili iletişim ve etkileşim araçlarından biri olmuştur. Ancak, modern çağdan beri geçmiş dönemlerden farklı biçimde, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda fiziksel ya da temsili olarak uzaklıkların kısa sürelerde aşılması, dünya çapında iletişim ve etkileşim olanağını arttırmış, küreselleşme olgusu bağlamında kültürler arası yoğun bir ilişki ve etkileşim alanı açılmıştır.

Kültürlerarası dil farklılıkları kültürlerin iletişim ve etkileşiminde kısıtlayıcı bir etken oluşturmaktadır. Bir dil, yalnızca onu bilenler tarafından anlaşılırken, görsel sanatlar farklı kültürlere ait bireylerin düşüncelerinin, duygularının anlaşılabilmesi, kültürlerin büyük çeşitliliğinin

Resim 1: Vajradhatu Mandala

Resim 2: Mel Chin, Affedilmeyenler İçin Haç

yorumlanabilmesi için insanların önünde geniş bir yol açmaktadır. Bir kültürün sözlü anlatıma yani dile, yazın ve tiyatro kadar doğrudan bağlı olmayan görsel sanatları, o kültürün dışından bir insanın da erişebileceği, bir kültürel biçim içerebilmektedir.

Bir iletişim ve etkileşim aracı olarak görsel sanatlar, simgesel anlamlara sahip imgelerin ya da insan eliyle yapılmış bir dizi nesnenin bir araya gelmişidir, bunlardan oluşan bir takımdır. Sanatçılar, ortak kullanılan simgesel bir dil aracılığıyla iletişimler; bu dilde bilgi şöyle ya da böyle kodlanmış yani şifrelenmiştir. Tarih öncesi mağara resimlerinde de, günümüzde bilgisayar teknolojisiyle yapılmış sanat yapıtlarında da ortak olan yan budur. Bu ortak yan, sanatın hep süregelen, malzemeye de, tekniğe de bağlı olmayan bir yönüdür. Sanatın tanımı, nasıl uygulandığı vb. gibi toplumsal boyutları kültürler arasında büyük farklar gösterir. Fakat sanatsal yaratıcılığın merkezindeki simgesel anlatım her kültürde ortaktır. Ancak, bu simgeler, kimi zaman içinde buldukları kültürle sınırlıyken, kimi zaman da evrensel anlamlara sahiptirler. Araştırmacılar, eski toplumlarda simgelerin oluşum koşullarını incelerken, farklı kültürlerin çeşitli olgular karşısında, verdikleri tepkilerin, benzer anlayış ve deneyimlerin sonucunda, eşzamanlı olarak, ortak simgelerin ortaya çıkmış olabileceği gibi, kültürler arası ilişkiler doğrultusunda, kültürlerin bu simgeleri birbirlerinden de almış olabilecekleri sonucuna varmışlardır.

Bazı simgelere hemen her dönemde, çeşitli kültürlerde rastlanabilmektedir. Örneğin, görsel sanatlarda daire simgesi tarih öncesi dönemlerden günümüze dek, çeşitli kültürlerde kullanılagelmiş bir simgedir. Daire simgesi, ortaya çıktığı her yerde, eski güneş inançlarında ya da çağdaş dinsel görüntülerde, mit ya da düşlerde, meditasyon resimlerinde ya da modern kentlerin planlarında, daima yaşamın bir yönüne, temelindeki bütünlüğe işaret etmektedir.

Estetik Yargının Kültürlerarası Boyutları

Kültür kavramının birçok farklı tanımı yapıla gelmiştir. Ayrıca, kültür kavramının kapsamını genişleten ve bu kavramın ayırt ediciliğini güçleştiren üst kültür/yüksek kültür, alt kültür, aşağı kültür/kitle kültürü, kültür endüstrisi, kültürleşme, boş zaman kültürü, mutfak kültürü vb adlandırmalara bakıldığında günümüzde, kültür kavramının kesin bir tanımını yapmak, her zaman olduğundan daha zor gözükmektedir.

Kültür kavramının, antropolojik/insanbilimsel anlamı, halk olarak adlandırılan bir insan topluluğunu birleştiren nitelikleri anlatır. Bu nitelikler arasında coğrafi yakınlık, ortak dil, düşünsel ve sanatsal gelenekler, kan bağları, din, ekonomi ve politika sistemleri vb sayılabilir. Kültür bir insan grubunu başka bir gruptan ayıran koşullara, dünya görüşlerine ve yaşam biçimlerine dayanmaktadır. Sanat, bu anlamda, kültürün ayırıcı gücünü yapan bir dizi süreçten bir tanesidir.

Kültürün insanbilimsel anlamda ele alınması analitik/ çözümlmelidir, çünkü kültürün bileşenlerini ayırır ve onların birbirleriyle olan ilişkilerini araştırır. Bir bilim dalı olarak sanat tarihi, son yıllarda, kültürün bu çözümlenmeli anlamını benimsemiştir. Sanat tarihinde, analitik/ çözümlenmeli yöntem, çeşitli kültürlerin sanatsal anlatımlarını, kültürel farklılıklarını, bir değer yargısı vermeksizin yorumlamaya çalışmanın bir yoludur. Ancak, durum her zaman böyle olmamıştır. Geçmişte sanat tarihçilerinin, seçim yaparken bazı kültürleri, bazı dönemleri, bazı sanat türlerini ve bazı sanatçıları öne çıkararak, değer yargısı verdikleri söylenebilir. Belirli bağlamlar içinde sanatın önemini böyle derecelendirme kültürün başka bir anlamına işaret etmektedir. Bu anlamıyla kültür, belli bir sosyal sınıfla bağlantılı uygulamalara, beğenilere ve değerlere göndermede bulunmaktadır. Burada sözü edilen özelliklerin yüksek kültüre ait değerler olduğu anlaşılmaktadır. Yüksek kültür geleneksel olarak yüksek sanatsal değer ve öneme sahip olduğuna inanılmış sanatsal ürünlere göndermede bulunmaktadır. Yüksek kültürü belirleyen pratikler, o kültürü oluşturan insanların günlük yaşam biçimleridir. Bu yaşam biçimiyle belli pratikler içeri alınırken diğerleri dışarıda bırakılır. Böylelikle, yüksek olmayan kültür, bir başka deyişle aşağı kültür/ kitle kültürü de belirlenmiş olur.

Bu sıradüzenli yapıda, bir sanat yapıtının yüksek nitelikli olarak tanımlanabilmesi için erişmek zorunda olduğu ölçütler vardır. Bu ölçütler ise Modern çağda Batı'nın saptamış olduğu ölçütlerdir. Ancak, bu ölçütler, Batı dışındaki kültürlerle olduğu kadar Batı'nın geçmişte kalan

kültürlerine de uzaktır. Modern Çağ'da Batı kültürlerinde sanat çoğu zaman nesnenin pratik işlevinin ötesindeki özelliklerinden ötürü değer taşır, ideale uygun olan bireysel yaratımdır ve sanatçı ideali yüceltilmiştir, sanat yapıtları müze ve galeri mekanları gibi sergileme amacıyla ayrılmış yerlerde sergilenir. Ayrıca, her sanat yapıtı biriciktir ve kendine özgü bir dil kurar ve bu da gündelik dile çevrilemez. Kuşkusuz, bu ölçütler diğer kültürlerin sanat yapıtlarını çözümlemede kullanıldığında yanlış yorumlamalara neden olabilmektedirler.

1.1. Evrensel Yaklaşımlar

Estetik değer ya da beğeni yargılarının nitelikleri farklı görüşlere neden olmuştur. Kimi çevreler, estetik değer yargılarının evrensel olduğunu, bütün insanlarda ortak olduğunu öne sürmektedirler. Kimi çevreler ise bu görüşe karşı çıkmaktadırlar.

Estetik öğretisi, genel olarak sanatın, güzelliğin, estetik deneyimin doğasını ve estetik yargının ölçütlerini incelemeye çalışmıştır. Batı'da modern estetiğin on sekizinci yüzyılda gelişmesinden beri, Kant'ın *Estetik Yargı Yetisinin Eleştirisi* adlı yapıtından hareketle etkili bir gelenek gelişmiştir. Kant'a göre, estetik'in konusu estetik yargı gücü olduğu gibi, estetik öğretisinin amacı da estetik yargı gücünü ve dolaylı olarak da estetik yargıları araştırmaktır. Bu bakış açısına göre estetik yargılarının, beğeni yargılarının bir zorunluluğu ve bir genelliği vardır. Bu genelliği sağlayan da, beğeninini yani estetik yargı verirken dayanılan duygu yetisinin birey-üstü oluşunda, onun bütün insanlar için ortak bir duygu oluşunda temellenmektedir. Sonuçta, estetik değer ya da beğeni yargıları, bütün insanlar için genel-geçer, zorunlu bir yargıdır. Bu bakış açısına göre, estetik yargılar evrenselidir.

Estetik yargının evrensel boyutları olduğu görüşünü savunanların öne sürdükleri bir başka gerekçe de insanların ortak biyolojik özelliklere sahip oldukları gerçekliğidir. İnsanların hepsi bilişsel ve algısal birtakım yetenekleri paylaşmaktadırlar. Kuramcı Gregor Paul (1947, Magdeburg), *Güzellik Hakkında Felsefi Kuramlar ve Beyin Üzerine Bilimsel Araştırmalar* adlı yapıtında geçen yüzyılda çok tartışılmış bir kavram olan güzelliğin var olabilmek için hem felsefi estetiğe hem de beyin hakkındaki çağdaş araştırmalara dayanmak zorunda olduğunu ileri sürmüştür.

1.2. Kültürel Görecelik

Antropolojik/ insanbilimsel bakış açısının bir diğer önemli ilkesi olan, kültürel görecelik ilkesi, kültürün bir bütün oluşturduğuna ve o bütünün içindeki değerlerin aynı kültürün bağlamı içinde bir anlam taşıdıklarına inanmak demektir. Kültürel görecelik bir sorumluluk duygusu taşımaktadır; bu sorumluluk öteki kültürlerin anlatımlarını bağlamlarıyla anlamak için insanın kendi görüş ve değerlerini o anlatımlara dayatmama sorumluluğudur.

Sanat belli tarihi ve coğrafi bağlamlarda çok çeşitli biçimlere bürünmüştür. Geçmişteki veya aynı çağdaki farklı kültürlerin pek çok sanat biçimi izlenip, beğenilmektedir ama onların algılanma biçimleri değişik olabilmektedir. Sanatta etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi için bağlam ve kültür bilgisine gerek duyulmaktadır. Bir kültürün kavram ve değer yargılarıyla başka bir kültürün sanatı çözümlenmeye çalışıldığında yeni bağlamların ortaya çıkıp sanat yapıtının özgün anlamını yitirmesine yol açabilirler.

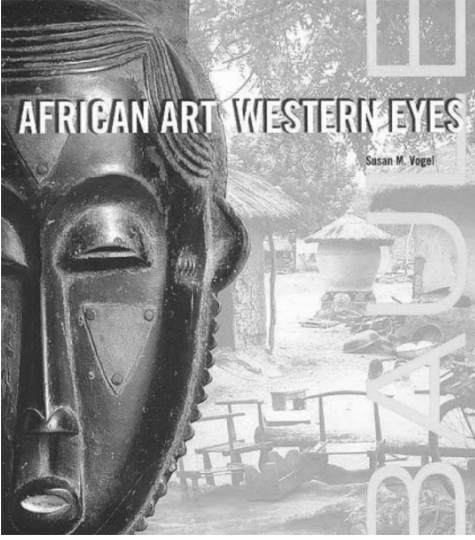
Batının geçmişte kalan kültürlerinde olduğu gibi Batı dışındaki pek çok kültürde de sanat çoğu kez kutsal, yararlı, güzel ve işlevsel olarak görülmektedir. Ancak, Modern çağda sanatın Batı'daki kesintisiz özerkliği onun geçmişteki kültürleri olduğu kadar, çağdaş kültürleri de farklı yorumlanmasına neden olabilmektedir. Örneğin, bugün müzelerde sergilenen ve sessiz ve saygılı bir dikkatle izlenmesi gereken

Resim 3: British Museum, Elgin Salonu

Resim 4: Kōinzan Saihō-ji, Zen yosun bahçesi

Resim 5: Susan Vogel, Baule

Resim 5: Baule yüz maskesi

geçmişin sanat ürünlerinin çoğu gündelik ya da kült işlevi olan nesnelere: Saklama kavanozları, içki kupaları, adak olarak yapılmış olan heykeller, tapınak parçaları, ev dekorasyonu parçaları. Hatta eski Yunanda günümüzde estetik yaklaşımlarla değerlendirilen heykeller bile hayranlık uyandıracak güzel sanat yapıtları olarak değil, çeşitli dinsel, siyasal ya da toplumsal amaçlara hizmet edecek ürünler olarak yapılmaktaydılar.

Japon kültürü içinde bahçe büyük olasılıkla yaşayan bir sanat biçimidir. Zen bahçesi kişinin doğayla ve daha yüce gerçeklikle ilişkisini simgelemektedir. Ağaçları, taşları, bir sağa bir sola dönen yolları, havuzları ve çağlayanlarıyla Japon bahçeleri Batılılar'ın gözüne doğalmış gibi görünür, ama bunların hepsinin bir anlamı vardır. Zen çay törenine, çiçeklerin, gölgeliklerin ve kullanılan kap kacağın seçiminden çayın hazırlanma ve servis edilme yöntemine kadar pek çok etkinlikte kendisini gösteren incelikli bir uyum ve dinginlik hakimdir. Japon sanatı, *bonzai* ağaçlarında, ikebana çiçek düzenlemelerinde ve Kyoto'daki Kokedera gibi yosun bahçelerinde Şintoculuğu yansıtmaktadır.

Benzer biçimde, Afrika sanatında, özelleşmiş ritüellerde kullanılmak üzere oyulmuş olan nesnelere tinsel anlamları Batı'nın estetik ölçütlerine göre güzel sanata atfedilen tinsellikte aynı değildir. Bir Baule oymacısı danslarda giyilmek üzere ürkütücü bir maske yaparken bununla köyünü korumayı amaçlamaktaydı. Oysa aynı maske bu bağlamından soyutlanarak sanat müzesinde sergilendiği, veya modern sanat söylemine oturtulduğu anda farklı bir anlam sistemine girmiş olur. Susan Vogel, 1997 yılındaki *Baule: Afrikalı Sanat, Batılı Göz* adlı sergisinde, Modern Batı'nın güzel sanatlar sistemiyle öteki kültürlerin toplumla bütünleşmiş sanat/zanaat gelenekleri arasındaki farklılıkları doğrudan doğruya ortaya koymuştu.

Günümüzde, estetik değer yargılarının kültürlerarası farklılıklarına verilecek iyi bir örnek olarak, Nijerya asıllı İngiliz sanatçı Chris Ofili'nin (1968-) üzerinde epeyi tartışılan 1996 tarihli Holy Virgin Mary [Kutsal Bakire Meryem] adlı yapıtını gösterilebilir. Chris Ofili, çağdaş topluma damgasını vuran duyusal ve erotik değerlendirmeleri araştırır ve bunların kaynağını eski sanatsal geleneklerde bulur. Ofili, bu yapıtı aracılığıyla kültürel ayrımları, çağdaş/tarihsel, Avrupalı/Afrikalı gibi ayrımları sanatsal gelenekle günümüze ulaştığına inandığı değerleri ortaya koymaktadır. İşin içine giren kültürel ayrımlardan biri de bazı Afrika toplumlarında fil dışkısının kutsal anlamları bulunmasıdır. Oysa-

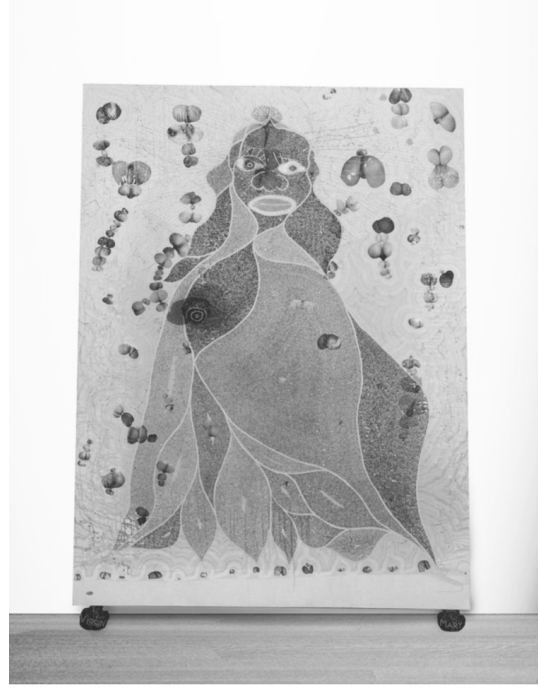
ki, Batı kültürlerinde dışkı kirli olarak görül-
mekte ve kutsal olmayanla bir tutulmaktadır.
Söz konusu yapıtta kültürün hem çözümleme
hem de değerlendirme boyutları bir işlev yük-
lenmiştir. Estetik niteliğin yargının bir yanını
oluşturması, yapıtın biçimsel açıdan yetersiz-
liği, konu uygunluğu, etik vb bütün bunlar
yine Ofili'nin resminin topladığı tepkilerde
açıkça görülmektedir.

2. Görsel Sanatlarda Melezlik

Kültürel melezlik örnekleri her yerde, yalnızca yeryüzünün her köşesinde değil, birçok kültür alanında -bağdaştırmacı dinlerde, eklektik felsefelerde, karışık dillerde veya mutfaqlarda ve mimarlık, edebiyat ya da müzikteki melez biçimlerle birlikte görsel sanatlar alanında da görülmektedir.

Melezlik düşüncesinin en temel unsuru basitçe karışım'dır; yani bir araya gelme, birleşme, birbirine geçme. Melezlik kavramının kaynağı, biyoloji bilimine dayalı olan, kültürel alana ise ırk karışması anlamına gelen olumsuzluk yüklü "miscegenation" kavramıyla ve kaynağını yine ırk düşüncesinden almasına rağmen anlam olarak daha belirsiz olan mestizaje ve "creolization" kavramlarıyla taşınmıştır. Melezlik kavramıyla çeşitli geleneklerin birleşmiş bir anlatım içinde kaynaşmış olması anlaşılmaktadır. Çağımızda, hiçbir kültürün katıksız ve özgün olmadığı, doğaları gereği kültürlerin az çok geçirgen ve sürekli değişim içinde oldukları bilinmektedir. Ancak, bazı kültürlerin diğerlerinden daha fazla melez oldukları ve kültürler birbirleriyle karşılaştıklarında, bazı bireylerin ve grupların, sürece diğerlerinden daha fazla katıldıkları öne sürülmektedir.

Görsel sanatlar bağlamında, kültürler arası karşılaşmalar sonucunda etkileşim ve melezlik olgusu çok eskilere dayanmaktadır. Antik Yunan sanatı Mısır sfenkslerinden, İskit altın işlemeciliğinden, Suriye aşk tanrıçalarından ve Fenike sikke desenlerinden etkilenmiştir. Zen Budacılığın "Japon" estetiği bile Japon kültürüyle yeni ve yabancı bir din olan -Japonya'ya Çin ve Kore üzerinden gelen Hint kökenli- Budacılığın yüzyıllarca bir arada varlığını sürdürmesini yansıtır. İslami uygarlıklarda kültürler arası ilişki, etnik çoğulculuğun ve çok-kültürlülüğün yüzyılımızda keşfedilmediğini anımsatmaktadır. Çinliler, dokuzuncu yüzyılın erken Müslüman hüküm-

Resim 7: Chris Ofili, Kutsal Bakire Meryem

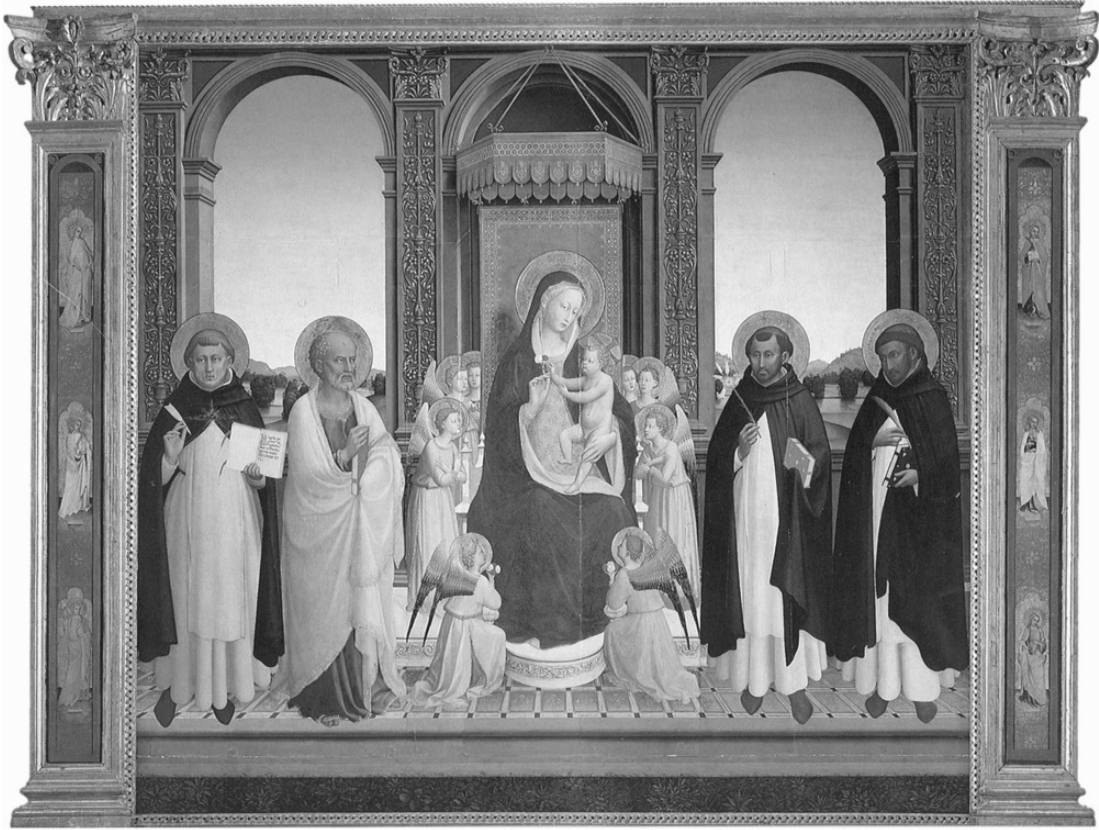
Resim 8: Üzüm desenli Ming tabağı

Resim 8: Üzüm desenli İznik çinisi

darlarının beğenisine seslenen seramik kaplar getirmişlerdi. On üçüncü yüzyılda İspanya'nın Cordoba kenti çok-uluslu bir ticaret merkeziydi; İspanya'da Müslüman zanaatçıların ürettiği çanak çömlekler, kuzeyin Hıristiyan alıcılarına ulaşıyordu, İran'da Avrupa'daki müşteriler için üretilen hanedan armağanlarıyla süslenmiş kumaşlar ve halılar da öyle idiler. En iyi bilinen "Türk çağrışımı" sanat biçimi, Osmanlı hükümdarlarının Çin seramiklerine ilgisini de yansıtan İznik çinileridir. Bu seramiklerin şakayık, gül, ejderha ve Anka kuşu desenleri Çin sanatından alınmıştır.

Avrupalı sanatçılar, geç Orta Çağ ve Rönesans boyunca yapıtlarında sahte Doğu yazılarını kullanmışlardır. Bunlara ek olarak, Pax Mongolica/Moğol Barışı sırasında birkaç Avrupalı ressam Paksipa olarak adlandırılan bir Moğol yazısını taklit etmişlerdir. Avrupa sanatındaki Arapça taklitleri çoğu zaman sahte kufi olarak tanımlanmaktaysa da daha geç dönemde süslü biçimi de kullanılmıştır. Avrupa sanatında, çoğunlukla imgesel, sık sık başka öğelerle de karıştırılan yazı taklitleri için en iyi terim ise "sahte Arapça"dır. Avrupalı ressamlar sahte Doğu yazılarını yazı, ayrıca dokumalarda süsleme, altın yaldızlı hale ve dini imgelerin çerçevesi olarak kullanmışlardır.

Resim 10: Meryem ve bebek İsa Azizler Arasında, Fra Angelico ve Lorenzo di Credi

Doğu halıları ise yine Avrupa resim sanatında sıklıkla görülen bir başka melez öğedir. İlk defa on dördüncü yüzyılın başlarında görülmeye başlanan bu örnekler, on beşinci yüzyılın sonları ile on altıncı yüzyılın başlarında önemli ölçüde artmıştır. Her ne kadar bir çok Avrupalı ressam aynı halı tipini resmetmişse de, bir halı tipi Alman ressam Genç Hans Holbein'in (1497-1543), adıyla anılır olmuştur.

Asya sanatı yüzyıllar içinde Batı'da derin etkiler yaratmıştır. Bu melezleştirmelerin bir kısmı, Avrupa'nın uzun zamandır Doğu'yu egzotikleştirme çabasının bir sonucu olabilir, ama bunun dışında, büyük bir oranda çapraz etkileşim olduğunun da kabul edilmesi gereklidir. Çin porselenleri sadece İranlı seramik ustaları tarafından değil, İtalyan majolika üreticileri, Delft seramik

Resim 11: Hans Holbein, Elçiler

ustaları ve İngiliz porselen yapımcıları tarafından da taklit edilmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Paris Uzakdoğu sergisinde halka sunulan Japon suluboyaları Matisse, Whistler ve Degas ve Van Gogh gibi birçok sanatçıyı büyük ölçüde etkilemiştir.

Çağımızda ise, kültürel melezlik, genellikle küreselleşme olgusu ile bağlantılı görülmektedir. Bunun nedeni, küreselleşme sürecinin getirdiği, kültürler arası gittikçe yoğunlaşan iletişimin, kültürle yer arasındaki bağın çözülmesiyle birlikte, yerinden çıkarılmış bu kültürel pratiklerin birbirine karışarak yeni, karmaşık, melez kültür biçimleri ürettiğine işaret etmesidir. Küreselleşme olgusu, kültür kavramının tanımını dönüştürmektedir. Çünkü, kültür kavramının günümüze kadar içerdiği anlamı kültürü durağan bir yerellik düşüncesine bağlamaktadır. Bu anlamda “bir kültür,” harita üzerinde siyasi (çoğunlukla ulus-devlet) olarak görünen fiziksel bir kara parçasını yer tutan, bireysel anlam inşalarını bu sınırları çizilmiş olan sosyal ve siyasal alana bağlayan sınırlanmış bir varlık anlamında ele alınmaktadır.

Kültürel Melezliği, geçmişte, ayrı olan geleneklerin birbirine karışması sırasında bazı farklılıkların yok olacağı endişesiyle yadsıyan kimseler vardır. Gerçekten de, yerel kültür geleneklerinin farklılıklarının bir miktarı melezlikle kaybolmaktadır. Bu kültürel kayıp süreci bazen kültürel türdeşleşme/homojenleşme, Batılılaşma, Amerikalılaşma ve McDonalddlaşma olarak adlandı-

Resim 12: Hiroshige, Atake'de
Birdenbire Bastran Sağanak

Resim 12: Vincent van Gogh, Yağmurda
Köprü

Resim 14: Wang Guanyi, Büyük Eleştiri: Coca Cola

den gidilmesi gereken birtakım değerlere göndermede bulunur. Bu değerler ise, yüksek kültüre ait değerlerdir. Böylelikle, üst kültür/yüksek kültür ve aşağı kültür/kitle kültür arasındaki sınırlar da belirlenerek, sınıflar arası bir sıradüzene işaret etmektedir.

Sanat yapıtları değerlendirilirken farklı yaklaşımlar ortaya konulmaktadır. Evrensel bir yaklaşım, estetik yargıya yön veren bazı değerlerin estetik deneyimin bir parçası olduklarını ileri sürmektedir. Kültürel görecelik ise değerlerin bağlama bağlı olduklarını ileri sürmektedir. Gerçekte, evrensel bakış açısı ile kültürel görecelik kuramlarının ikisi de diğer kültürlerin sanat yapıtlarının anlaşılması ve yorumlanmasında birlikte yardımcı olabilirler. Belleğimizi estetik evrenselere açık tutmanın bir nedeni de insanların ortak biyolojik yapıya sahip olmaları gerçekliği ve insanların sanat hakkında estetik bir yargı verirken öteki kültürlerden yararlanma alışkanlığında olmalarıdır.

Melezlik kavramı, kültürlerarası süreçlerin değişken doğasına işaret etmektedir. Melezlik adına kültürel yayılma olarak adlandırılan ve kültürel yutulma, benzeşim ve bütünleşmeyi de içeren

rılmaktadır. Kültürel homojenleşme söylemi küreselleşmeyi, standartlaştırılmış bir tüketim kültürünün gereklerine uyulması ve her yerin aşağı yukarı aynılaştırılması olarak sunmaktadır.

Günümüzde, 'kendine mal etme' stratejisinin çok bilinen bir örneği Çinli sanatçı Wang Guanyi'nin (1957, Harbin), *Great Criticism* [Büyük Eleştiri] adlı büyük ölçekli seri tablolarıdır. Sanatçının, bu yapıtlarında, 'Çin Kültür Devrimi' ya da tam adıyla 'Büyük Proleter Kültür Devrimi' olarak adlandırılan hareketin (1966-1976) işçi kökenli kahramanları Coca-Cola, Time dergisi, Starbucks Coffee ya da Walt Disney çizgi romanlarının reklamlarını yaparken görülmektedirler. Sanatçının biçemi, Kültür Devrimi grafiklerinin propaganda dağıtımını Batı kültürünün bilinen büyük şirketlerinin logolarıyla bağdaştırmaktadır.

Sonuç

Çeşitli kültürel karşılaşmaların giderek daha sık ve yoğun gündeme gelmesiyle nitelenen bugünkü gibi bir dönemde kültürel etkileşim ve melezlik konusu bellekleri uğraştırmaktadır.

Günümüzde, sanat ile kültür arasındaki ilişkiyi belirleyecek pek çok yol vardır. Çözümlemeli bir görüş kültürün birleştiricilerini yalıtır ve bunlar arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Kültürün diğer bir anlamı da peşin-

geniş bir süreçler takımının sonucudur. Ancak, melezlik yalnızca çözümlenmeli bir kavram olmayıp, değerle ilgili anlamlar da içeren bir kavramdır. Bazen melezliğe kültürel türdeşleşmenin bir kanıtı gibi bakıldığı da olmaktadır. Bu durumda Batılılaşma, Amerikanlaşma, McDonalddlaşma olarak adlandırılmaktadır. Bazı çevrelere göre, kültürel türdeşleşme olumsuz bir süreçtir. Diğer bazı çevrelerse, bu süreci olumlu bulabilmektedirler.

Sonuçta, sanatla kültür arasındaki ilişki bugün kendini küresel ekonomi bağlamında göstermektedir. Sanat artık yerel sınırlar içinde değildir, çünkü sanat çeşitli biçimler altında ihraç edilebilmektedir. Kültürel alışverişle görülen güç dengesi ulusçuluk politikalarına değil de, küresel ekonomiye bağlıdır ve bu durum gittikçe pekişmektedir.

Yirminci yüzyıl sonları ve yirmi birinci yüzyıl başlarında kültür kültürün özelliği kültürlerarası oluşudur. Sanatla kültür arasındaki ilişkilerin bir dönüm bulunduğu öne sürülmektedir.

Resim Listesi

Resim 1: Vajradhatu Mandala, Tibet Budist thangka boyama, 19. yüzyıl, Tibetli anonim sanatçı.

Resim 2: Mel Chin, Affedilmeyenler İçin Haç, 2002, sekiz AK-47 tipi tüfek (kesilmiş ve kaynak yapılmış).

Resim 3: British Museum, Parthenon mermerleri, M. Ö. 5. yüzyıl, Elgin Salonu, 1937.

Resim 4: Kōinzan Saihō-ji (Kokedera), Zen tapınağındaki yosun bahçesi, 729-749.

Resim 5: Susan Vogel, Baule: Afrikalı Sanat, Batılı Göz, kitap kapağı, 1998.

Resim 6: Baule yüz maskesi, Baule, Fildişi sahilleri, 20. yüzyılın ikinci yarısı, tahta, pigment, 14x16 inches.

Resim 7: Chris Ofili, Kutsal Bakire Meryem, 1996, tuval üzerine karışık teknik; yağlıboya, kağıt kolaj, askı çivisi, yıldız, polyester reçinesi, fil dışkısı, 243.8x182.9 cm.

Resim 8: Üzüm desenli Ming tabağı, Jingdezhen, Çin 15. yüzyıl, British Museum.

Resim 9: Üzüm desenli İznik çinisi, Türkiye, 1550-70, British Museum.

Resim 10: Meryem ve bebek İsa Azizler ve Melekler Arasında, Fra Angelico ve Lorenzo di Credi, 1424-1501, pano üzerine tempera, 212x237 cm, San Domenico Kilisesi, Fiesole.

Resim 11: Hans Holbein, Elçiler, 1533, meşe ağacı üzerine yağlıboya, 209.5x207 cm, National Gallery, Londra.

Resim 12: Utagawa Hiroshige (Andō), 1857, Shin-Ohashi Köprüsü ve Atake'de Birdenbire Bastıran Sağanak, ağaç baskı, 36.1x23.1 cm, Edo'dan/Tokyo Yüz Ünlü Manzara serisinden, Brooklyn Müzesi, New York.

Resim 13: Vincent van Gogh, Yağmurda Köprü, (Hiroshige'den sonra), 1887, tuval üzerine yağlıboya, 73x54 cm, Van Gogh Müzesi, Amsterdam.

Resim 14: Wang Guangyi, Büyük Eleştiri: Coca Cola, 200x200 cm, tuval üzerine yağlıboya ve akrilik, Farber Koleksiyonu, 1991-1994

Kaynakça

- BURKE, Peter (2011), Kültürel Melezlik, Çev. Mustafa Topal, Asur Yayınları, İstanbul.
- FREELAND, Cynthia (2008), Sanat Kuramı, Çev. Fisun Demir, Dost Yayınları, Ankara.
- JUNG, C.G. (2007), İnsan ve Sembolleri, Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- LEUTHOLD, Steven M. (2011), Cross-Cultural Issues In Art, Routledge, New York, ABD.
- MACK, Rosamond E. (2005), Doğu Malı-Batı Sanatı, Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- SHINER, Larry (2004), Sanatın İcadı, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOMLINSON, John (2004), Küreselleşme ve Kültür, Çev. Arzu Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TUNALI, İsmail (1984), Estetik, Cem Yayınevi, İstanbul.
- WULF, Cristoph (2009), Tarihsel Kültürel Antropoloji, Çev. Özgür Dünya Sarısoy, Dipnot Yayınları, Ankara.

